

HERMANN ISTVÁN

Az emberáldozat aktualitása

Sárospatak István bemutatása

Fiatal drámaíró akarnak bemutatni ezek a sorok. Már első drámája, a Kőműves Kelemen című népballada drámai feldolgozása feltűnést keltett. Elsősorban nem az érdekelt engem mint olvasót, ami Sárospatak drámájában formai újítás. (A fiatal drámaíró ugyanis szakított a jambussal és verses drámáit tizenkettesekben írja, mert az a véleménye, hogy a jambus széttördeli a hosszú magyar szavakat, és csupán a rövideknek ad hangsúlyt, míg a tizenkettes a valóságos gondolatokat ragyogtatja elő.) Mindenekelőtt az lepott meg, hogy Sárospatak drámája tartalmilag, gondolatilag elszakad a mi közéletünk és drámaírásunk szokásos sémáitól. Vagyis nem abban az értelemben közéleti a dramaturgiája, hogy a hatalom és demokrácia problémáit feszegetné, hanem új problematikával áll elő. S ez az új problematika - az emberáldozat. Mindenki azt mondaná erre: de hiszen ez régi balladisztikus probléma. Ez igaz is. Csakhogy Sárospatakynál a régi balladisztikus probléma úgy merült fel, mint mai kérdés: meg-éri-e az emberáldozatot az építés?

Ezért fogtam hozzá izgalommal új drámájának (ideiglenes és nem vonzó címe: Condra) az olvasásához. Vajon itt is szembetalálkozom-e azzal a pátosszal, amely megcsapott az első drámában? Kiderült az, hogy az újabb dráma jobb, sokoldalúbb, mélyebb és közvetlenül aktuális.

Alapja egy újsághír volt, amely arról tudósított: egy tanya az új istálló építése után szanálni kellett a régi házakat, és a házak lakói tiltakoztak kiköltöztetésük ellen. Csaknem mindennapi eset, és nincs benne semmi mélyebb drámai mag, legfeljebb egy riport vagy egy novella tárgya lehet. Azonban Sárospatakynál ez a téma hirtelen kibontakozik, s nem egy tanya, hanem egy világ áll előttünk. A dráma főhőse, a Férfi éppen az a hős, akiről azt szokták mondani, hogy az új harcosa. Ő küzd a modernizálásért, ő teremti a kapcsolatot a tanya és a város között, ő képviseli a haladást.

Felésege félig-meddig cigány származású és szintén gyűlöli a maradiságot. Az

a célja, „hogy ablakot nyisson a friss levegőnek, földig rombolja a halál tornácát”. S mégis, a férj és feleség mint ellenség állnak szemben a darabban, s ellenségességük családi tragédiához vezet.

Miért? Ketten akarják a haladást, ketten szeretnék száműzni a mocsárvilágot, a babonát, és ők ketten kerülnek leginkább szembe egymással. De mit mond az asszony férjéről a többi asszonnak? „Veletem töltötte napját, éjszakáját; /nem velem törődött! Most is értetek van/ Oda a városban, állataitokért,/ hogy még barmaidok is szebbek legyenek/ az én szépségemnél. Ezt köszönjem talán?” S ebben benne van az a probléma, amiért érdemes volt a darabot megírni, és ami talán korunk egyik igen fontos kérdése. Hova visz a haladás útja akkor, ha a haladás elszakít a legegyszerűbb emberi kötelekektől? Miért van az, hogy emberreket és elsősorban családtagjainkat áldozzuk fel a fejlődés úgynevezett oltárán? Végül miért van az, hogy azok, akikért igen sokszor a legokosabb emberek küzdenek, valami embertelent éreznek az emberiben, a fejlődésben, a kultúrában, a haladásban - és szembefordulnak vele?

A dráma szerkezetileg ezt az ellentmondást úgy mutatja be, hogy közben emberi sorsok pörögnek abban a hatalmas hengerben, amelyet a fejlődés dinamizmusa teremtett meg. Az Asszony, aki egyúttal elhagyott, vagy - városi szóval így mondanánk - elhanyagolt asszony, férje öccsének, a Fiatalembernek szeretője. A Fiatalember pedig az elégedetlen emberek szószólója lesz bátyjával szemben. A háttérben egy éppen elviruló vénlány tragédiája játszódik le, aki a Fiatalembert mint jövődöbéli kérőjét tartja számon. S ugyanígy háttérben játszódik le a testvérpár beteg apjának haldoklása is, mely kirobbantja az ellentétet a tanyavilág és az Asszony között.

Látható tehát, hogy a dráma minden motívuma együtt van, sőt a leírásból úgy érződik, mintha a motívumok szinte egymásra halmozódnának, mintha az író tobzódna a motívumokban. Azonban a leírás természetesen nem tudja visszaadni a dráma sajátos hierarchikus típuszövéjét. Mert ami a háttérben van, ami háttérmotiváció, az kevésbé tehetséges drámaírónál állandóan a felszínre törekedne, s ugyanolyan súlyt kapna, mint az alapvető konfliktus. Ezek viszont - a jelen esetben - vannak és még sincsenek, mindegyikük kifejlődhetne, és önálló drámai alappá válhatna, de mégis mögötte lappanganak a cselekménynek.

Itt kell rátérni az igazi konfliktusra. A Férfi maga is felismeri az utolsó pillanatban, hogy az alapvető emberi kötelekek szétszakítása milyen átfogó társadalmi veszélyt rejt magában. És éppen abban a pillanatban jön rá, amikor világossá válik: „hogy azok a falak nemcsak sárból vannak, /könnyekből mint könnyből, piszokból van gyúrva/ az emberi konokság és megrögzöttség is/ ellenük fordulnát, nem a falak ellen.” De az utolsó pillanat már nem segít, és nem segíthet. A családi tragédia bekövetkezik, és mellette a háttértragédiák is. Elvész a testvérpár, elvész a reménykedő vénlány, és haláluk egyúttal tanúbizonyosság is. Tanúbizonyosság arról, hogy emberáldozattal nem lehetséges megépíteni az új, a modernebb világot. Az emberáldozat nem akkor következett be, amikor a tragédia, illetve a tragédiák beteljesültek. Évekkel ezelőtt. Amikor a Férfi fiát mesterségesen távol tartja mindentől, ami régi, ami idejétmúlt, és csupán az új lehetőségek felé orientálja, amikor feleségét szinte észre sem veszi a munka lázában, mikor a munka tölti be egész életét, és nem veszi észre mindazt, ami közvetlenül mellette van.

És legnagyobb tévedése az, hogy a közös általános célok egyúttal közösséget teremtenek konkrétan is. Ez egyáltalán nem igaz. Nem csupán az általános célokért kell nap-nap után küzdeni, hanem az emberi viszonylatok is azt jelentik, hogy mindennap tenni kell valamit, mert nem konzerválhatók évekre vagy évtizedekre. S ez a tévedés a tragédia igazi oka. Ami azután a drámában lejátszódik, mind ennek a tévedésnek a következménye. Hitek, illúziók dőlnek romba, és romba dőlésük semmit sem változtat már a világon, mert ezek az illúziók megérdemelték sorsukat. Pusztító illúziók ezek, s mindig rombolnak, mert aki a nagy általánosra függeszti tekintetét, közben pusztulni hagyja mindazt, ami évezredekben keresztül konkrét, de partikuláris értékek hordozója volt, s amelyeken keresztül küzdhetjük csak fel magunkat az igazi értékekhez.

A szerző - civil foglalkozása fogorvos - most új darabján dolgozik. Zora lesz a címe, és 1514-ben játszódik *Dózsa* útjának periferiáján. Vannak nagyon aktuális és mély drámaírói elképzelései. Remélhetőleg előbb-utóbb nemcsak folyóiratdrámák szerzője lesz, hanem színpadot is kap. A szokatlan forma mögött érdemes lesz felfigyelni a nagyon is mai tartalmakra.